

története. 7/1–2. (1890–1918). Szerk.: Mucsi Ferenc (Budapest, Akadémiai, 1978; gazdaságtörténelmi és nemzetiségi fejezetek).

⁵ *Magyar Kódex*. 3–5. kötet. Társ szerző (Bp., Kossuth, 2000–2001)

⁶ Ezekből közöl válogatást: Nagy Mariann–Vértesi László (szerk.): *Sokszólamú történelem* (Pécs, PTE, 2008, 461 p.).

⁷ Romsics Ignác (szerk.): *Magyarország története* (Budapest, Akadémiai, 2007, 488–773. p.)

⁸ In: Nagy Mariann–Vértesi László: i. m., 458. p.

⁹ Katus László: *A modern Magyarország születése. Magyarország története 1711–1914* (Pécs, 2009, 11. p.)

¹⁰ Katus, 2009, 13. p.

Magyar alkotmány- és jogtörténelmi kézikönyvtár

Pomogyi László:

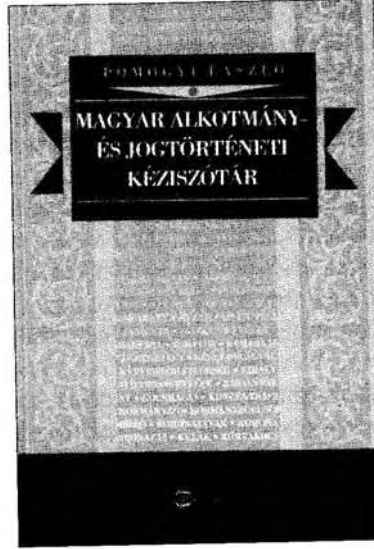
Magyar alkotmány- és jogtörténelmi kézikönyvtár

Budapest, M-érték Kiadó Kft., 2008, 1343 p.

ISBN 978 963 9889 23 1

A szerző, Pomogyi László neve ismeretes mindazok előtt, akik az utóbbi negyed században az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán jogtörténelmi stúdiumokat hallgattak: 1983 és 1999 között magyar jogtörténetet tanított, ezt követően egyetemi docensként az egyetemes jogtörténet tanára. Már hallgatóként is részt vett bibliográfiák összeállításában,¹ kandidátusi fokozatot (CSc) 1990-ben szerzett. Közben részt vállalt egy, részben a Márkus Dezső-féle, azóta sem felülmúlt lexikon még használható conceptusain, részben az újabb jogi fogalmak ötvözésén alapuló, a maga korában hiánypótló egykötetes általános jogi lexikon szerkesztésében.² Ezek mellett megjelentetett egy monográfiát a polgári kori Magyarország cigányügyi igazgatásáról,³ egy másikat az ugyancsak a polgári Magyarország időkorében lejátszódó szegényügyi folyamatokról, valamint a községi illetőségről.⁴ Részt vett egy magyar jogtörténelmi forrásgyűjtemény összeállításában is.⁵ Szerkesztője volt a *Corpus Juris Hungarici* millenniumi emlékkiadása CD-ROM-változatának.⁶ Az egyetemes állam- és jogtörténetet tárgyaló tankönyv polgári kori kötetében⁷ a büntetőjog és a büntető eljárásjog témaköréről írt.⁸

Magához a kézikönyvtár műfajhoz hasonló a nemrégiben megjelent általános jogi fogalomtár.⁹ A recenzélandó munka azonban egy adott szakterület, a magyar jogtörténet és a kapcsolódó segéd- és kiegészítő tudományok által használt fogalmakat (illetve azok egy jelentős hányadát, nagyjából 3000 szómagyarázatot) gyűjt egybe. Az összeállító maga is említi,¹⁰ hogy az 5.200.000 karakterből álló vastkos kötethez 800 publikációt kellett átnézni, amelyek közül 450 munka volt hasznosítható történelmi kútfő gyanánt. A feldolgozás korszakhatárának meghúzásakor a szerző nem elégedhetik meg az 1945. év, vagy az újabb szokások szerint az 1956. év kicövekelésével, hanem, ahol lehet, az ezredvégi rendszerváltás (1989–1990) évköréig tolja ki a kötet szellemi horizontjának határait. A címszavak

többsége 2–3000 karakter, de a legnagyobb címszó sem hosszabb 5000 karakternél. Néhány tucat fogalmi kifejtés lép csak túl a terjedelmi kereteken, ilyen a 'Király', vagy a 'Főkegyúri jog'. Ha a címszavak szerkezetét figyelembe vesszük, mindenképp meg kell említeni, hogy az összeállító az egy jogintézmény – egy címszó elvét követi.

Ez alól kivétel a 'megye', amellyel a 'Királyi vármegye', 'Nemesi vármegye', 'Polgári vármegye', továbbá a 'Törvényhatóság' címszavak alakjában, egy-egy történelmi korszak viszonyait leírva, együtt adnak egységes körképet. Nagy örömről, az egyes címszavakhoz rövidített szakirodalmi utalások tartoznak az oldalszám feltüntetésével, s az összeállító külön megjelöli a kapcsolódó címszavakat is. A nagy kérdés természetesen az, hogy a címszavakban foglaltak csupán több (néha egyetlen) szakirodalomban foglalt anyagok átvételei-e, vagy az összeállító önálló kutatási eredményeit is tartalmazza-e (ilyen elvárás persze fel sem merülhet mind a 3000 címszó vonatkozásában). Természetszerűleg a technikai feltételek megváltozásával (személyi számítógépek, lapolvasók megjelenése, a Wikipedia kialakulása) is elmondható, hogy az egyszemélyes vállalkozás mindenképpen emberfeletti munkát takar. Jelen esetben a recenzensnek nem volt módja a címszavak töredéke esetében sem a forrásvizsgálatra. Mindenesetre tény, hogy a jogtörténészek, joghallgatók ezt a művet nemzedékeken keresztül forgatni fogják. Figyelembe kell venni, hogy a kötet címe tükrözi azt a nézetet, hogy az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának struktúrájában a magyar jogtörténet körében az első félévben magyar alkotmánytörténetet (tulajdonképpen: alkotmány-, állam- és kormányzattörténet) oktatnak, és a második félévben kerül sor a jogtörténet (az egyes főbb jogágak: az alaki és anyagi büntetőjog, magánjog, és közigazgatási jog története) oktatására.

Vizsgáljuk meg a kézikönyv forrásjegyzékét!¹¹ (Ezen felül a kötetben terjedelmes 'Jogforrásmutató',¹² valamint 'Rövidítések' címmel rövidítésjegyzék talál-

ható.)¹³ A forrásjegyzékből az tűnik ki, hogy Erdélyi László (1868–1947) bencés szerzetes, művelődéstörténész, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja (1905), a Szegedi Tudományegyetem rektora (1936–1937) az a jogtörténész, akit a kötet a legtöbbet idéz (kilenc művével van jelen). A személy talán meglepő, hiszen ez a szerző ma már szinte csak a jogtörténészek és a középkorász szakemberek által ismert.¹⁴ Mindenesetre tagadhatatlan, hogy Erdélyi két fontos jogtörténelmi munkája mélység tekintetében nem felülmúlt ma sem középkori törvényeink történetére nézvést, ha a módszertan és a részlet-megállapítások olykor vitathatók is.¹⁵ Továbbmenve: hiányosságként említendő, hogy az ismertetett kötet csupán magyar nyelvű forrásokat tüntet fel.¹⁶ Ugyanakkor a recenzens személyéhez közelálló közigazgatással foglalkozó könyvekből szép válogatást kínál a forrásjegyzék, legfeljebb olyan kisebb, és jószerevével alig ismert közigazgatási szerzők hiányoznak, mint Barta László, Kibédi Biasini Domokos, Móczár Elemér vagy Rüblein Richárd, egyebekben (is) a források címei példásan sorakoznak a kézikönyv lapjain. (Azonban nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy nem jogi bibliográfiát olvasunk, hanem jogtörténelmi kézisótárát.) Különösen kiemelendő, hogy 1945 utáni államigazgatási jogi egyetemi jegyzetek is megtalálhatóak a felsorolásban.¹⁷ (Ez azért fontos, mert jelenleg a könyvtárak nem ítélik ezen nyomtatványokat gyűjtőkörbe tartozónak, és nem kizárt, hogy lassan ki is esnek a kollektív tudományos emlékezetből.)

A következő feladat néhány címszó megvizsgálása. Én itt a legfontosabb közjogi-közigazgatási címszavaink vizsgálatát tudom elképzelni részben a terjedelmi keretek okán, részben azért, mert ezekre van jobban rálátásom. Mindenesetre elmondható, hogy a könyv nagyon is nagyívű merítés, még ha a szerző-összeállító szerint „A címszókatalógus összeállítása természetesen magán hordozza a szubjektivitás jegyeit: szakmai ismereteim, olvasottságom, szerkesztői és egyetemi oktatói tapasztalataim alapján állítottam össze a feldolgozandó címszavak listáját [...]”¹⁸ Én a megvizsgálendő címszavaknak az alábbiakat gondolom: 'Hiteleshely' (433–435. p.); 'Megye'-címszavak ('Királyi vármegye', 589–590. p.; 'Nemesi vármegye', 804–806. p.; 'Polgári vármegye', 964–966. p.; 'Törvényhatóság', 1137. p.; 'Vármegye', 1211 p.); 'Szent Korona-eszme' (1070–1072. p.).

A 'Hiteleshely' (locus credibilis authenticus) címszó figyelemreméltóan szerteágazó, teljes körű leírást ad. A latin rítusú római katolikus káptalanok és konventek által végzett, közjegyzőihez hasonló, közhitelesség biztosítására irányuló tevékenység jelenik itt meg: részben oklevél-kiállítás, illetve díjfizetés ellenében hiteles

másolat (par) kiállítása mellett a peres eljárásokban tanúkihallgatási tevékenység, valamint az istenítéletekkel kapcsolatos teendők ellátása tartozott ide. Pomogyi rámutat arra, hogy a szakirodalom az egyes káptalanok és konventek számát eltérően határozza meg, és fel is sorolja ezek listáját. A minden részletre kiterjedő címszó az érdeklődők számára igen becses forrás.

A megye-címszavak vonatkozásában jó ötlet volt a korszakok szerinti szétválasztás, illetve egy rövidebb 'Vármegye' címszó megalkotása. A törvényhatóság az ítélkezési joggal felruházott helyi és területi szerveket jelentette. A királyi vármegye esetében fontos, hogy véglegesen ma sem eldöntött, hogy mennyiben kell idegen minták után létrejött fogalomra, vagy valamilyen helyi előzmények nélkül kialakított, sajátos intézményre gondolni. A 'Nemesi vármegye' címszó részletesen elemzi az intézmény történelmi kialakulásának útját, illetve működését. A nemesi vármegyét 1870-től váltotta fel a 'Polgári vármegye'. Itt az összeállító részletesen foglalkozik a témakört szabályozó nagyobb számú jogszabállyal, és részletesen elemzi a vármegyei szerveket is.

A 'Szent Korona-eszme' címszó hasonlóan fontos sarokpontja a magyar jogtörténetnek, mint a történelmi alkotmány. Ez a címszó is kitűnően összefoglalja tárgyát. A sajtóságosan magyar középkori jogfogalom, amelynek alapján a magyar királyok Szent Koronáját jogi személyiséggel ruházták fel, jól megismerhető ebből a munkából. A címszó utolsó mondata a köztársasági államformáról szóló 1946. évi I. tc. kibocsátásával a tan végleges megszűntéről ír, azonban a Szent István államalapításának emlékére és a Szent Koronáról szóló 2000. évi I. tv. arra utal, hogy ez még sincs így (bár ez a törvény a kézisótár időkorán kívül esik).

Némi hiányérzetem van amiatt, hogy a magyar történelmi alkotmány nem kapott külön címszót, bár az 'Alkotmány' címszó (28. p.), továbbá a 'Sarkalatos törvények' utaló-címszó által hivatkozott 'Alaptörvény' címszó (24–25. p.) tartalmaz releváns ismereteket a témakört illetően. (Megjegyzendő, hogy az Alkotmány címszó a korai alkotmányok felsorolásánál elfeledi említeni a lengyel alkotmányt [1791. május 3.], amely magyar fordításban is megjelent a 19. század folyamán egy folyóirat hasábjain.)

A könyvről összefoglalásul elmondható, hogy mindenképpen fontos darabja a hazai jogtörténelmi kézikönyveknek. A terjedelmes, elegáns kartonkötésbe kötött mű nem hiányozhat a joghallgatók, jogtörténészek, érdeklődők polcáról.

Koi Gyula

Jegyzetek

¹ Illés Krisztina–Pomogyi László: *A „Századok” című folyóiratban megjelent publikációk állam- és jogtörténelmi bibliográfiája 1867–1981* (Állam- és Jogtörténelmi Bibliográfiák 3. – Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, 1982, 56 p.); Pomogyi László: *A magyarországi cigánység történetének válogatott bibliográfiája*. (Állam- és Jogtörténelmi Bibliográfiák 5. – K. n., Budapest, 1983, 16 p.)

² A Márkus-féle lexikon: Márkus Dezső (szerk.): *Magyar jogi lexikon*. I–VI. kötet (Pallas, Budapest, 1898–1906, VI. 806 p.; 920 p.; 924 p.; 912 p.; 890 p.; 1180 p.). A Pomogyi-féle lexikon: Jobbágy Zsuzsa–P. Gál Gabriella–Pomogyi László (összeáll.): *Jogi lexikon*. Szerk.: Pomogyi László (Unió, Budapest, 1992, 631 p.) A II. világháborút követően, de a rendszerváltozás előtt látott

napvilágot az MTA Állam- és Jogtudományi Intézete gondozásában egy jelentős összefoglalás, amely elnevezéséből következően a lexikoncikkék tömörségén túlmutatóan inkább jogági-jogfogalmi összefoglaló tanulmányokat közölt: Szabó Imre (szerk.): *Állam- és jogtudományi enciklopédia* I. (A–J), II. (K–Z) (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980, 965 p.; 811 p.). A rendszerváltozást követően jelentette meg a jogutód szervezet, az MTA Jogtudományi Intézete – immár két kiadásban is – egykötetes jogi lexikonát. Az első kiadás: Lamm Vanda–Peschka Vilmos (szerk.): *Jogi lexikon*. (KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 1999, V, 645 p.). A második kiadás adatai: Lamm Vanda (szerk.): *Jogi lexikon*. Átdolgozott és bővített kiadás (CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2009, 726 p.).

³ Pomogyi László: *Cigánykérdés és cigányügyi igazgatás a polgári Magyarországon* (Jogtörténeti Értekezések 18. Osiris–Századvég, Budapest, 1995, 299 p.)

⁴ Pomogyi László: *Szegényügy és községi illetőség a polgári Magyarországon* (Jogtörténeti Értekezések 24. Osiris Kiadó, Budapest, 2001, 135 p.)

⁵ Béli Gábor–Bódiné Beliznay Kinga–Föglein Gizella–Horváth Attila–Máthé Gábor–Mezey Barna–Pomogyi László–Tóth Béla: *A magyar állam- és jogtörténet forrásai* (Osiris, Budapest, 1998, 732 p.).

⁶ Pomogyi László (szerk.): *Corpus Juris Hungarici CD. A Milleniumi Emlékiadás CD-ROM változata* (KJK-Kerszöv, Budapest, 2000)

⁷ Kisteleki Károly–Lövetei István–Nagyné Szegvári Katalin–Pomogyi László–Rácz Lajos: *Egyetemes állam- és jogtörténet, polgári kor*. Szerk.: Rácz Lajos (HVG-Orac, Budapest, 2002, 515 p.).

⁸ Pomogyi László: *Büntetőjog, büntető eljárásjog (III. fejezet)*. In: Kisteleki–Lövetei–Nagyné–Pomogyi–Rácz: i. m. (2002), 423–474. p.

⁹ Hargitai József: *Jogi fogalomtár* (Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2005, 1712 p.)

¹⁰ Pomogyi László: *Magyar alkotmány- és jogtörténeti kézikönyv* (Budapest, M-érték Kiadó Kft., 2008, 5. p. skk.)

¹¹ Pomogyi: i. m. (2008), 1321–1341. p.

¹² Pomogyi: i. m. (2008), 1267–1320. p.

¹³ Pomogyi: i. m. (2008), 1341–1343. p.

¹⁴ Sok tekintetben életében is vitatták megállapításait, ehhez néhány korabeli recenzió és vitaösszefoglaló álljon itt. Például a magyar jogtörténet-tudományban elhíresült Eckhart-vitát összefoglaló Mályusz Elemér (1898–1989), az egyik legnagyobb életművel rendelkező magyar történész e fiatalkori írásában is rendkívüli élességgel mutat rá a vitában résztvevő Erdélyi László, Molnár Kálmán, Tomcsányi Móric, valamint a korabeli magyar történészek abbéli fogyatékoságára, hogy a korban divatos szellemtörténetet legfeljebb magyar nyelvű kivonatokból ismerik, semmint a nyugati irodalomból. Ugyanakkor helyesen rója fel Mályusz Eckhartnak, hogy csak tíz mondatban összefoglalható problémákat is két mondatra akar redukálni, és ez számos probléma eredője. Minderre: Mályusz Elemér: *Az Eckhart-vita* (Századok, LXV. évf., 1931, 406–419 p.) A szellemtörténetre is összefoglalást nyújt a következő nagyívű modern válogatás alábbi részlete: Dilthey, Wilhelm: *Bevezetés a szellemtudományokba*. In: Gyurgyák János–Kisantal Tamás (szerk.): *Történetelmélet II.* (Osiris Kiadó, Budapest, 2006, 136–152. p.). A közölt részlet első alfejezetének címe: *A történelemfilozófia és a szociológia nem valódi tudományok*. Másutt Miskolczy István közölt választ Erdélyi egy észrevételére. Ebben azt fejtegeti, hogy nem is egyszerű eldönteni, hogy mikor kell például egy adott intézményt külföldről átvettnek tekinteni, (mert erre ritkán van közvetlen bizonyíték), illetve mikor adnak egy már csírájában meglévő ma-

gyar intézménynek lökést a külföldi viszonyok áthatásai, vagy mikor van az, hogy a gondolat külföldi, de a megvalósítás tipikusan magyar. Minderre: Miskolczy István: *Válasz Erdélyi László „Észrevételeire”* (Századok, LXVII. évf., 1933, 480. p.)

¹⁵ Erdélyi László: *Magyarország társadalma XI. századi törvényeiben* (Stephaneum, Budapest, 1907, 142 p.); Erdélyi László: *Magyarország törvényei Szent Istvántól Mohácsig* (Szerző–Eggenberger-féle Könyv-kereskedés–Rényi Károly–Szeged Városi Nyomda Rt., Budapest–Szeged, 1942, 628 p.)

¹⁶ Itt csak röviden utalunk a tényre, hogy a magyar jogtörténetnek számos olyan régi, latin nyelvű forrásműve van, erre csak egyetlen nem jelent meg, és eleve egyetlen kiadása van, erre csak egyetlen példát idézünk: Bartal György: *Commentariorum ad historiam Status Jurisque Publici Hungariae Aevi Medii Libri XV.* I–III. (Wigand Károly Frigyes, Pozsony, 1847, 386+216; LI+231+XLIV p.). Hasonlóan ismeretese a hazai törvényeknek német, illetőleg angol kísérszövegű kiadásai. A német anyag (a vegyesházi királyok korára): *Decreta regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301–1457*. Ed. (Collectionem manuscriptorum Francisci Döry) Georgius Bónis–Vera Bácskai. Übers.: Gyula Gál (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976, 491. p.). I. (Hunyadi) Mátyás törvényei: *Decreta regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns 1458–1490*. Francisci Döry collectionem manuscriptorum additamentis auxerunt, commentariis notisque illustraverunt Georgius Bónis, Geisa Érszegi, Susanna Teke. Übers.: Johanna Till (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989, 391 p.). Latin–angol kétnyelvű középkori magyar törvénykiadvány: *Decreta Regni Medievalis Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary I. [1000–1301]*. Ed.: János M. Bak–James Ross Sweeney–Leslie S. Domokos [With cooperation of Andor Csizmadia and Pál Engel]. Second Edition (Charles Schlaks jr., Idyllwild, 1999, 310 p.; első kiadása: 1989); *The Decreta Regni Medievalis Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary II. [1301–1526]*. Ed.: János M. Bak–Pál Engel–James Ross Sweeney. (Charles Schlaks jr., Salt Lake City, 1992 [1993], XLIX, 293 p.). A magyar jogtörténészek egyike-másika németül is publikált nagymonográfiát, erre csak egy munkát idézünk: Ákos v. Timon: *Ungarische Verfassungs- und Rechtsgeschichte mit Bezug auf die Rechtentwicklung der westlichen Staaten*. Übers.: Felix Schiller (Berlin, 1904). Az ilyesfajta adatok segíthetik a magyarul nem, vagy kevésbé beszélő kutatók eligazítását. Arról még nem is szoltunk, hogy mennyi horvát, német, román, szerb, szlovák, szlovén, ukrán nyelvű jogtörténeti publikáció vagy forrásfeltáró kézikönyv lehet, amely a magyar jogtörténet megismerését lehetővé teheti. Például ilyen az erdélyi németek („szászok”) története szempontjából az alábbi mű: *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen 1438–1457*. (Böhlau Verlag–Editura Academiei Socialiste Romania, Köln–Wien, 1975, LX, 638 p.). Szintén csak a német nyelvű összefoglalásoknál maradván: az őrvideki területek és Vas vármegye, továbbá Sopron és Vasvár okleveleire összefoglaló forrás: *Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg*. I–V. Bearb. Von Hans Wagner, Imtraut Lindeck-Pozza et al. (Graz–Köln–Wien, 1955–1999). Messze vezetne, de érdemes lett volna a magyar történelemről vagy annak egyes korszakairól írni, nem túl nagyszámú külföldi összefoglalást megemlíteni; mi itt kettőt idézünk fel: Pál Engel: *The Realm of St Stephen. A History of Medieval Hungary 895–1526*. (J B Tauris, London–New York, 2001, 452 p.); Miklós Molnár: *Histoire de la Hongrie* (Hatier, Paris, 1996, 469 p.)

¹⁷ Ezekről bővebben: Koi Gyula: *A magyar közszolgálati jog története a jogirodalom tükrében* [Szakdolgozat, kézirat] (ELTE ÁJK, Budapest, 2008, 79–81. p.)

¹⁸ Pomogyi: i. m. (2008), 5. p.

